

ОСАВУЛ КУБАНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА КНЯЗЬ ЕРІСТОВ ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ НА ФРОНТАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Анотація. Стаття присвячена військовій кар'єрі колишнього міського нотаріуса м. Єлисаветграда у 1913-1914 рр. князя Ерістова Олександра Костянтиновича, осавула Кубанського козацького війська, офіцера Окремого корпусу прикордонної варті Російської імперії, учасника Першої світової війни. Метою написання статті є ознайомлення спеціалістів з військової історії та широкої громадськості із життям та діяльністю Ерістова О.К. Князь Ерістов, згідно свідчень документів Державного архіву Кіровоградської області, був зразковим виконавцем службових обов'язків, відданим військовослужбовцем, історія життя якого може бути використана для розширення кола історичних досліджень та виховної роботи з молоддю.

Ключові слова: Кубанське козацьке військо, прикордонна варта, Перша світова війна, військова кар'єра, тилове забезпечення військ.

У воєнній історії будь-якої держави найбільш яскравими сторінками є подвиги героїв, блискучі дії геніальних полководців, масштабні битви, далекі (хоч, часом, і не визвольні) походи. Проте і подвиги героїв, і дії полководців завжди спираються на клопітку, непомітну роботу багатьох, з першого погляду непомітних, звичайних вояків і службовців, які створюють необхідний контекст героїчних подвигів, забезпечують військовоначальникам необхідні умови для творчого і нешаблонного керування військами. Найчастіше такі воїни сприймають бойову роботу як необхідний обов'язок перед Батьківщиною і сенс свого життя, вбачають у сумлінному виконанні свого обов'язку, навіть не сподіваючись на те, що їхній внесок у процвітання Вітчизни буде винагороджений належним чином, залишаючись, завдяки цьому в історії непересічними особистостями.

У фондах Державного архіву Кіровоградської області зберігається багато матеріалів, присвячених подібним особистостям. Одним з тих, кого можна цілком справедливо зарахувати до старанних виконавців громадянського обов'язку перед Батьківщиною був осавул Кубанського козацького війська князь Ерістов Олександр Костянтинович. Народився він 30 липня 1875 р. Походив Олександр Костянтинович з грузинського роду князів Ерістових Кутаїської губернії. Приписаний був до військового стану по станиці Біломечетській. Освіту отримав у Кутаїській класичній гімназії [3, арк 10 зв.]. Олександр Костянтинович розпочав військову кар'єру 30 червня 1892 р. у 1-му Хоперському полку козаком з

правами по освіті 2-го розряду. Під час служби був відраджений до Ставропольського козацького юнкерського училища. Проте з першого разу вступити до училища йому не вдалось. Ерістов повернувся до полку 7 вересня 1892 р. і був зарахований у полкову навчальну команду. Закінчивши навчання у команді, був призначений урядником у липні 1893 р.

29 липня 1893 р. вдруге був відраджений до Ставропольського училища. На цей раз майбутній офіцер успішно склав іспити і був зарахований до молодшого класу училища. У серпні 1895 р. Ерістов закінчив училище, отримавши звання підхорунжого. Молодий козацький офіцер отримав призначення до свого полку, куди прибув 6 вересня 1895 р., отримавши посаду субалтерн-офіцера 6-ї сотні. Через півтора роки, у квітні 1897 р. князь був переведений до 3-ї сотні, яка перебувала у розпорядженні спадкоємця російського престолу цесаревича Георгія Олександровича. 23 листопада Ерістов був підвищений до хорунжого і служив у 1-му, а згодом 2-му Кубанському полку молодшим офіцером 6-ї сотні [3, арк. 12].

11 січня 1900 р. Олександр Костянтинович був переведений до окремого корпусу Прикордонної стражі і отримав звання корнета. У лютому отримав призначення до Бакинської бригади. 3 травня 1900 р. до серпня 1901 р. займав посади командира Геок-Тапинського загону, виконуючого обов'язки начальника учбової команди, командуючого Пір-Шах-Вердинським та Диманським загонами бригади [3, арк.12 зв.].

Тут Ерістов отримав першу бойову нагороду і перше поранення. 23 квітня 1901 р. загін іранських розбійників чисельністю 400-500 осіб напала на пост Диман. Корнет князь Ерістов, взявши з собою якомога більше козаків та патронів проскакав 32 версти на допомогу козакам у Димані, якими командував старший осавул Майборода. Козаки відбили нападників і відтиснули їх за російсько-персидський кордон. У бою корнет Ерістов отримав поранення у стегно. Командир Бакинської бригади Окремого корпусу прикордонної варті полковник Гольман подав клопотання про нагородження хороброго офіцера орденом святого Станіслава 3-го ступеню з мечами і бантами [1, арк.6,6 зв.].

У листопаді 1901 р. Ерістов був переведений до 6-го округу Окремого корпусу прикордонної варті. У грудні отримав звання поручика. 19 березня 1902 р. Ерістов був призначений виконуючим обов'язки командира

Геок-Тапинського летючого загону, але не встиг зайняти посаду, оскільки у квітні був направлений до Карської бригади, а згодом до штабу корпусу Прикордонної варті. 19 липня 1902 р. князь Ерістов був нагороджений орденом святого Володимира 4 ступеня з мечами та бантами, як такий, що особливо відзначився у бою з бандитами за пост Диман. Проте це була не остання нагорода. У квітні 1903 р. поручик Ерістов отримав від імператора грошову нагороду у 150 карбованців, а 20 червня 1903 р. Микола II дозволив Ерістову прийняти і носити Французький кавалерійський хрест чорної зірки [3, арк.12 зв.].

У квітні 1904 р. Ерістов був призначений обер-офіцером для доручень при командирі окремого корпусу Прикордонної варті і виключений зі списків Карської бригади. Паралельно Ерістов був введений до Приймальної комісії Корпусу і виконував ці обов'язки до серпня 1908 р. 17 квітня 1905 р. сумлінне виконання обов'язків князем було винагороджене орденом Св. Анни 3-го ступеня [3, арк.12 зв.-13].

У грудні 1908 р. Олександр Костянтинович отримав звання ротмістра і був призначений до Кримської бригади окремого корпусу Прикордонної варті командиром Левадійського загону. З 23 січня до 3 лютого 1909 р. тимчасово командував Балаклавським загonom. 19 січня 1910 р. за службу з охорони маєтку «Лівадія» князь Ерістов був нагороджений золотими запонками, оздобленими діамантами. У травні 1910 р. бухарський емір нагородив офіцера Бухарським орденом Золотої зірки 3-го ступеня, 10 листопада прикордонник отримав від Турецького Султана Турецький орден Меджидіє 4-го ступеня [3, арк.13-13 зв.].

У 1912 р. стаж вартової служби Ерістова досяг 20 років і заслуженого прикордонника звільнили у запас. Крім того, наслідки поранення давалися взнаки – медичний огляд 1906 р. засвідчив скарги на різкий біль по усьому стегну, особливо при натисканні на шрами. Ерістов лікувався кавказькими мінеральними водами, але стегно, як і раніше, німіло, невралгічний біль не вщухав [1, арк.31 зв.]. Те саме підтвердив огляд у лютому 1911 р. [1, арк.33 зв.]. 14 листопада 1911 р. Ерістов отримав звання осавула і 10 жовтня 1912 р. височайшим указом по Прикордонній варті був зарахований у запас по Кубанському козацькому війську.

Ерістов влаштувався на службу до Одеської окружної судової палати нотаріусом. На початку листопада 1912 р. його було призначено нотаріусом м. Літин Вінницького окружного суду. 24 червня 1913 р. отримав призначення на посаду нотаріуса м. Єлисаветграда [3, арк.62-62 зв.]. Здавалося, що тепер нічого не може потурбувати спокій колишнього вартового. Але улітку 1914 р. Європу охопило полум'я першої світової. Ще 23 липня 1914 р. князь був призваний із запасу до Військово-санітарного потягу на ст. Нижньо-Дніпровськ. У жовтні 1914 р. розпорядженням штабу Київського військового округу був відряджений у розпорядження завідуючого пересуванням військ Київського району по Галичині і 4 листопада прибув до Львова [3, арк.13 зв.].

Два дні потому князь отримав перше воєнне призна-

чення – він став помічником залізничної дільниці ст. Заблотце. У цей час російські війська завдали поразки австро-угорським військам у Галицькій битві (серпень-вересень 1914 р.) і розпочали бої за Карпатські перевали [5, с.132-136]. Через стрімкий наступ комунікації розтягнулися і постачання військ ускладнилося. Безперервне функціонування залізниць ставало важливим фактором у боротьбі ворогуючих сторін. Крім того, на початку жовтня російські війська розпочали Варшавсько-Івангородську операцію, намагаючись перейти р. Вісла і Сан. Німецькі та австрійські війська відступали, руйнуючи залізничні колії і знищуючи продукти [4, с.229-233]. Ерістов став одним з тих, хто намагався безуспішно вирішити проблему постачання російської армії. Вже у грудні 1914 р. його перевели на посаду коменданта ст. Серахов на р. Сян. Але два дні потому Ерістов вже був комендантом ст. Сокіл.

У середині грудня 1914 р. російські армії змушені були відступити і перейшли до позиційних дій [4, с.240]. 27 грудня 1914 р. Олександр Костянтинович очолив велику станцію Тарнов. Незважаючи на тилловий характер служби князя, фронтова ситуація постійно нагадувала про себе. 1-го січня 1915 р. під час бомбардування австро-німецькими військами м.Тарнов, коли німці зосередили вогонь важких гармат по вокзалу та іншим залізничним будівлям, Ерістов як комендант станції наказав вивести зі станції всіх зайвих осіб, аби уникнути непотрібних втрат. Сам же він залишився на станції, надавав потрібні розпорядження щодо охорони станції і полишив станцію лише після прямого наказу начальства [3, арк.11].

На початку року головним завданням російської армії було взяття потужної австрійської фортеці Перемишль. Супротивники вели локальні наступальні операції. Австро-німецькі війська намагалися деблокувати фортецю, російські - не дати їм цього зробити [6, с.58-59]. 6 березня 1914 р. фортеця здалася. Але німецьке командування вже готувалося перенести головний удар по російській армії за рахунок фактичного припинення бойових дій на західноєвропейському театрі війни. На початку 1915 р. російська армія перебувала у важкому стані через недостатнє постачання продовольства та боеприпасів, серйозний некомплект особового складу [4, с.266].

2 січня 1915 р. ст. Тарнов перейшла до експлуатації 7-м залізничним батальйоном і Ерістова відізнали до станції Дембіце Галицьких залізниць. Проте сидіти без діла князю не доводилося. Калейдоскоп переміщень Олександра Костянтиновича на посадах вражає своєю строкатістю. Його відразу відрядили на організацію продовольчого постачання на ст. Переворзък. 21 січня князь був призначений комендантом Стрийського залізничного вузла, обов'язки якого виконував до 2 березня 1915 р. До 13 квітня він перебував на посаді коменданта ст. Команча Мезолаборського напрямку Галицьких залізниць. 18 квітня розпочався наступ німецької групи генерала Макензена на війська Південно-Західного фронту у районі Горлице. Російські війська не змогли зупинити про-

рив і почали відходити під тиском ворога, незважаючи на накази тримати фронт і контратакувати [7, с.35]. На тиліві служби лягло ще одне завдання - евакуація військ, військового майна та біженців. Князь Ерістов брав у цьому без посередню участь. 27 квітня 1915 р. командував евакуацією станції Сянок, у цей же день під його команду евакуювали ст. Новий-Загорж. 30 квітня отримав призначення на посаду коменданта ст. Львів-Підзамче, але по дорозі до місця служби був відряджений до станцій Мостиськ та Садова-Вишня [3, арк.13 зв]. У травні розпочинаються бої за Львів та Перемишль. 1 травня 1915 р. Ерістов був відряджений на допомогу коменданту станції Перемишль, яка знаходилася у безпосередній близькості до ворога й постійно піддавалася артилерійському обстрілу і бомбардуванню з повітря. 3 дня оголошення фортеці у стані облоги Ерістов перебував у фортеці до 10 травня, забезпечуючи організацію російських тилівих служб. Під час виконання своїх обов'язків 6 травня 1915 р. князь був контужений вибуховою хвилею бомби, яку скинули з ворожого аероплану. Незважаючи на забиття лівої частини тіла і послаблення слуху на ліве вухо, Олександр Костянтинович не покинув службових обов'язків і продовжував керувати постачанням російських військ [3, арк.11].

Після евакуації станції Перемишль 9 травня 1915 р. князь Ерістов був призначений комендантом станції Мостиськ, а наступного дня – станції Тарнопіль. 11 червня 1915 р. наказом головнокомандуючого арміями Південно-Західного фронту за відмінну старанність на службі та віддану працю під час воєнних дій Олександр Костянтинович був нагороджений орденом святого Станіслава 2-го ступеня і у цей же день призначений комендантом станції Чортків, де перебував до 27 червня 1915 р. і був переведений на Варшавський напрямок [3, арк.14].

Після переведення з південно-західного напрямку князь Ерістов займав різноманітні посади. Ерістов встиг послужити помічником коменданта ст. Холм, комендантом станції Влодава, помічником коменданта ст. Брест-Литовськ по району [3, арк.14]. З 31 липня до 11 серпня 1915 р. Ерістов виконував обов'язки коменданта станції Брест-Литовськ Перша. Фортецю постійно атакували німецькі аероплани. Бомби падали як на територію фортеці, так і на територію навколо фортеці. З 3 по 12 серпня 1915 р. форти та укріплення Тереспольського відділу були обложіні ворогом і обстрілювалися з гармат та стрілецької зброї. У ніч з 12 на 13 серпня Ерістов командував евакуацією особового складу гарнізону та знищенням оборонних споруд, мостів, казенних будівель. З боєм гарнізон відійшов на схід похідним порядком. 17 серпня 1915 р. князь став помічником коменданта станції Жлобин [3, арк.11].

Діяльність сумлінного офіцера знову була відзначена високими нагородами. 30 серпня 1915 р. Ерістов став кавалером ордена святої Анни 2-го ступеня, а 4 вересня отримав другий орден Св. Станіслава 2-го ступеня [3, арк.14]. З переходом станції до Мінського району пересування військ був переведений до списків району і

Ерістов. У Мінському районі Ерістов виконував обов'язки коменданта станцій Молодечно (9.05.-9.06.1916), Смоленськ (9.06-8.08.1916), Синявка (3-17.10.1916), Калинковичі (10-15.08.1916). 21 жовтня 1916 р. Олександр Костянтинович Ерістов згідно з наказом покинув Мінський напрямок і попрямував до Одеси у розпорядження начальника військових сполучень Одеського воєнного округу, де отримав призначення на посаду коменданта станції Браїлов Румунської залізниці. 28 жовтня Ерістов обійняв посаду, але швидко поразка Румунської армії призвела до евакуації станції і князь 17 січня 1917 р. був призначений у 3-ю інспекцію Румунської залізниці комендантом ділянки 1-го розряду з правами помічника завідуючого пересуванням військ. Останнє відоме призначення осавул Кубанського козацького війська князь Ерістов Олександр Костянтинович отримав 12 квітня 1917 р. У цей день він став комендантом 1-го розряду залізничної ділянки ст. Яси [3, арк.14зв-15]. 22 квітня 1917 р. князь отримав посвідчення про те, що він як комендант станції Бирлад, перебуваючи у безпосередній близькості від лінії фронту, потрапляв під обстріл з ворожого боку [2, арк. 28].

Подальші відомості про Олександра Костянтиновича та його сім'ю губляться у вирі революційних подій, які охопили території колишньої Російської імперії. Чи поїхав він до еміграції після розвалу Румунського фронту, чи повернувся з дроздовцями на Північний Кавказ – невідомо, так само як досі невідомі долі його дружини та дітей. Незважаючи на небойовий характер діяльності Олександра Костянтиновича у Першій світовій війні, його участь у забезпеченні бойових дій свідчить про серйозний особистий внесок офіцера в організацію тилового забезпечення військ. Князь Ерістов також залишився прикладом вірного імперії офіцера, який в міру своїх сил намагався виконувати службові доручення старанно і ретельно. Сучасні офіцери будь-якої армії можуть вважати осавула Кубанського козацького війська князя Ерістова О.К. за зразковий взірць сумлінного виконання обов'язків перед Батьківщиною.

Джерела та література:

1. Державний архів Кіровоградської області, фонд 308, опис 1, справа 2.
2. Державний архів Кіровоградської області, фонд 308, опис 1, справа 3.
3. Державний архів Кіровоградської області, фонд 308, опис 1, справа 4.
4. Зайончковский А.М. Мировая война 1914-1918 гг. Т.1. Кампании 1914 – 1915 гг. – М.: Государственное военное издательство наркомата обороны Союза СССР, 1938. – 382 с., ил.
5. Стратегический очерк войны 1914 – 1918 гг. Часть 1. Период от объявления войны до начала сентября 1914 г. // Сост. Цихович Я.К. – М.: Высший военный редакционный совет, 1922– 237 с., ил.
6. Стратегический очерк войны 1914-1918 гг. Часть 3. Период с 12(25) ноября 1914 г. по 15(28) марта 1915 г. // Сост. Незнамов А. – М.: Высший военный редакционный совет, 1922 – 87 с., 13 ил.
7. Стратегический очерк войны 1914–1918 гг. Часть 4 // Сост. Незнамов А. – М.: Высший военный редакционный совет, 1922 –133 с.